

УДК 911.3

Оркуша О.С.

Козятинська районна державна адміністрація

Суспільно-географічний кластер Козятинського району: проблеми та перспективи розвитку

Розкрито особливості формування суспільно-географічного кластеру Козятинського району Вінницької області України. Проведено аналіз основних передумов і факторів розвитку Козятинського району, встановлено його роль та значення в господарстві Вінницької області. Досліджено природно-ресурсний, демографічний, інфраструктурний та екологічний потенціал району. Розкрито особливості формування промислових та агропромислових кластерів Козятинського району; продовольчого (на основі цукрової, молочної, комбікормової та м'ясопереробної галузей), гірничодобувного (на основі видобутку і переробки каолінів, будівельної сировини, нафтопереробки), агропромислового (вирощення зернових культур, цукрових буряків, овочів, великої рогатої худоби) і транспортного (на основі Південно-Західної залізниці). Їх виникненню сприяли природні та історичні умови, родючі ґрунти, поклади корисних копалин, вигідне суспільно-географічне положення, активна зовнішньоекономічна діяльність, визначено роль галузей соціального комплексу. Соціальний комплекс сприяє формуванню глибоко диверсифікованих, складних та багатограних суспільних зв'язків, які визначають подальший характер тих суспільно-географічних процесів і явищ, що протікають на території району. Окреслено перспективи формування та розвитку суспільно-географічного кластеру Козятинського району.

Ключові слова: Вінницька область, Козятинський район, суспільно-географічний кластер, передумови і фактори розвитку, економічна ефективність господарства.

Оркуша О.С. Общественно-географический кластер Казатинского района: проблемы и перспективы развития. Раскрыты особенности формирования общественно-географического кластера Казатинского района Винницкой области Украины. Проведен анализ основных предпосылок и факторов развития Казатинского района, установлено его роль и значение в хозяйстве Винницкой области. Исследованы природно-ресурсный, демографический, инфраструктурный и экологический потенциал района. Раскрыты особенности формирования промышленных и агропромышленных кластеров Казатинского района; продовольственного (на основе сахарной, молочной, комбикормовой и мясоперерабатывающей отраслей), горнодобывающего (на основе добычи и переработки каолинов, строительного сырья, нефти), агропромышленного (выращивание зерновых культур, сахарной свеклы, овощей, крупного рогатого скота) и транспортного (на основе Юго-Западной железной дороги) кластеров. Их возникновения способствовали природные и исторические условия, плодородные почвы, залежи полезных ископаемых, выгодное общественно-географическое положение, активная внешнеэкономическая деятельность, определена роль отраслей социального комплекса. Социальный комплекс во многом способствует формированию глубоко диверсифицированных, сложных и многогранных общественных связей, которые определяют дальнейший характер тех общественно-географических процессов и явлений, протекающих на территории района. Определены перспективы формирования и развития общественно-географического кластера Казатинского района.

Ключевые слова: Винницкая область, Казатинский район, общественно-географический кластер, предпосылки и факторы развития, экономическая эффективность хозяйства.

Orkusha O.S. Social and geographical cluster of Koziatyn district: problems and prospects of development. Some aspects of social and geographical cluster of Koziatyn District of Vinnytsia region of Ukraine considered. The analysis of the main preconditions and factors of development Koziatyn District found its role and importance in the economy of Vinnitsa region. The natural resources, demographic, infrastructural and environmental potential of the area considered. The features of formation of industrial and agro-industrial clusters Koziatyn District; food (based on sugar, dairy, animal feed and meat industries), mining (based on the extraction and processing of kaolin, building materials, oil), the agro-industrial (growing crops, sugar beet, vegetables, cattle) and transport (based on South-West railway) clusters considered. Their rise helped natural and historical conditions, fertile soils, mineral deposits, a

favorable social and geographical location, an active foreign economic activity, defines the role of the social complex sectors. Social complex largely contributes to deeply diversified, complex and multi-faceted public relations, which determine the nature of the further socio-geographic processes and phenomena take place in the District. Prospects of formation and development of social and geographical cluster Koziatyn District.

Keywords: Vinnitsia region, Koziatyn District, socio-geographic cluster, preconditions and factors of development, economic efficiency of the economy.

Наявність проблеми. Вінницька область України відноситься до унікальних територій нашої держави, оскільки володіє родючими ґрунтами, розвиненими галузями агропромислового комплексу, виробничої інфраструктури та транспортних комунікацій, характеризується вдалим суспільно-географічним положенням, має тісні зв'язки з рядом держав Східної Європи. Особливу роль в господарстві області відіграє Козятинський район. Через його територію і районний центр – м. Козятин – здійснюється основний транзит залізничних перевезень в південно-західному та західному напрямках, на території району функціонують та розвиваються високорентабельні підприємства харчової промисловості, склався потужний агропромисловий комплекс степової й лісостепової спеціалізації. Наразі, можемо говорити про формування в межах району потужного суспільно-географічного кластеру, що об'єднує окремі його підприємства в єдиний складний комплекс взаємопов'язаних виробництв.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження особливостей формування та розвитку Козятинського району Вінницької області можна зустріти в працях Г.І. Денисика, В.І. Захарченка, В.П. Нагірної, П.В. Сухого, Г.В. Балабанова, С.І. Іщука, М.Д. Пістуна, Н.І. Провотар, В.О. Гуцала та ін. В них детально охарактеризована аграрна функція району, його промислові й транспортні вузли, проблеми та перспективи розвитку. Однак, питання формування та розвитку суспільно-географічного кластеру Козятинського району вітчизняними ученими ще детально не досліджувались.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Метою цієї роботи є аналіз особливостей формування та механізмів розвитку суспільно-географічного кластеру Козятинського району Вінницької області. А завданнями при цьому виступають аналіз основних передумов і факторів розвитку Козятинського району, виявлення його ролі та значення в господарстві Вінницької області, дослідження природно-ресурсного, демографічного, інфраструктурного та екологічного потенціалу, промислового виробництва, агропромислового й соціального комплексів, а також виявлення перспектив формування та розвитку суспільно-географічного кластеру району.

Результати дослідження. Козятинський район знаходиться у північній частині Вінницької області. Він межує з Бердичівським та Ружинським районами Житомирської області, а також із Хмельницьким, Калинівським та Погребищенським районами Вінницької області. Площа Козятинського району складає 1,1 тис. км², чисельність населення (без райцентру) складає 30 тис. чол. (2015 р.), в м. Козятин проживає – 27,1 тис. осіб. (2015 р.) [2].

Район має виключно вдале суспільно-географічне положення. Знаходячись на межі двох областей, що істотно посилює його транзитні функції, він до того ж володіє потужним залізничним вузлом в районному центрі, який відіграє ключове значення для усієї Південно-Західної залізниці. Велика кількість депо, вантажних, сортувальних станцій та роз'їздів додатково посилює транспортні функції

Козятина, а також визначає основний профіль району в галузі соціального комплексу. До того ж, через територію Козятинського району пролягає європейська автомобільна магістраль Е583, що бере свій початок у румунському Романі і закінчується в українському Житомирі (загальна довжина Е583 складає 544 кілометра, з яких 221 км йде територією України). Взагалі, загальна протяжність автомобільних доріг у Козятинському районі складає 412,1 км (зокрема ґрунтових – 36,4 км), а залізничних доріг – 73,5 км. Це свідчить про високу комунікативність території, взаємопов'язаність з іншими регіонами Вінниччини та України. Транзитні функції Козятинського району неодноразово підтверджували їх високу ефективність. Вони відіграють важливу роль в зовнішньоторговельному обороті (значна частка продукції м'ясопереробної й цукрової галузей йде на експорт в Грузію, Польщу, низку країн Східної Європи). За індексом транспортної зв'язаності Козятин отримав п'яте місце у Вінницькій області після Вінниці, Жмеринки, Калинівки та Могилів-Подільська. Це позначилось на формуванні сприятливого інвестиційного клімату в районі. Окремі його підприємства (Козятинський м'ясокомбінат) отримують міжнародні інвестиції від всесвітньо відомої компанії McDonald's та постачають свою продукцію для виготовлення м'ясних гамбургерів в Україні й інших країнах Східної Європи і Закавказзя [4].

Козятинський район повністю знаходиться в межах Придніпровської височини, що істотно вплинуло як на особливості форми рельєфу, так і на наявність корисних копалин. В основному, територія району лежить на підвищеній лесовій рівнині з чергуванням плоских і пологохвилястих ділянок, які до того ж розчленовані численними балками. Рельєф нерівний, хвилясто-горбкуватий, порізаний численними долинами річок басейнів Дніпра та Десни. Клімат району помірно-континентальний із середньою температурою року +6,5°C. При цьому середня температура січня складає -5°C, а липня: +20°C. Абсолютний максимум влітку складає +40°C., абсолютний мінімум взимку -38°C. Середня річна кількість опадів складає 520-590 мм, з них 80% випадають в теплий період. На території району беруть свій початок річки: Гуйва, Гнилоп'ять, Роставиця басейну Дніпра та притока Південного Бугу – Десна. Достатня кількість вологи й родючі ґрунти сприяють інтенсивному аграрному освоєнню Козятинського району. Фактично, ці передумови були визначальними для розвитку агропромислового кластеру території, а також для формування високих показників економічної ефективності м'ясопереробної галузі м. Козятин [1].

Корисні копалини Козятинського району представлені відомими на всю Україну Глуховецьким родовищем каолінів та Жежелівським родовищем гранітів. Всі вони ефективно використовуються підприємства промислового комплексу. Їх продукція широко відома як у Вінницькій області, так і за її межами. Крім того, промислове значення мають поклади глини й піску, що експлуатуються переважно для місцевих потреб цегельними за будівельними підприємствами. В районі розвідано джерела лікувальних мінеральних вод, які постачаються до курортно-рекреаційних та санаторно-лікувальних закладів Вінниччини (зокрема, в м. Хмільник) та до інших регіонів України [4].

Ґрунти Козятинського району переважно темно-сірі опідзолені та чорноземні типові й опідзолені. Однак, вони характеризуються високими показниками родючості, що й вплинуло на агропромислову спеціалізацію району. Лісових масивів в районі недостатньо. Середня лісистість району складає 11-15%

від його загальної площі. Серед порід дерев представлені переважно дубово-грабові насадження, є також осика, тополя, береза, сосна, клен, ясен, вільха. На території району діють два об'єкти природно-заповідного фонду. Це ботанічний заказник загальнодержавного значення урочище Сестринівська дача, а також заповідне урочище Курочка. Завдяки унікальним мальовничим природним ландшафтам, естетичними якостями яких милувались письменники і поети (О. Гижа, А. Григорук, П. Зарицький, М. Рачук), художники (брати Олег і Костянтин Зарицькі) та літературознавці (уродженець краю народний артист України Олесь Янчук), м'якому клімату та оптимальній транспортній доступності ці об'єкти можуть ефективно використовуватись з лікувально-оздоровчою, туристично-рекреаційною, санітарно-захисною метою [4].

Крім того, Козятинський район належить до територій з відносно чистим довкіллям. Його екологічний баланс в силу аграрної спеціалізації господарства, відсутності комбінатів важкої промисловості та енергетики залишається малоушкодженим. Тому, екологічно чисте природне середовище виступає додатковим стимулом розвитку туристично-рекреаційної галузі в Козятинському районі. Ще одним таким стимулом є багата й стародавня історія. На території району відомі понад сотня археологічних пам'яток різних культур, включаючи трипільську, черняхівську та епохи бронзи. З південного сходу на північний захід, через район проходить знаменитий Чорний шлях, який служив в свій час кордоном між Київщиною та Брацлавським воєводством. Уздовж Чорного шляху знаходяться численні кургани. Найбільш помітними з них є Ряба могила на землях с. Малишівка та могила на полі села Туча. Село Махнівка Козятинського району також відоме славетною битвою козацьких військ під проводом Максима Кривоноса із польським військом на чолі з Ієремією Вишневецьким. Ці історичні об'єкти мають стати потужними ресурсами для розвитку туристичної інфраструктури Козятинського району [4].

Отже, природно-ресурсний потенціал Козятинського району визначає його спеціалізацію в галузі виробництва продовольчих товарів, сільського господарства, рекреаційно-туристичної сфери. Володіючи родючими ґрунтами та м'яким помірним кліматом із достатньою кількістю опадів влітку, Козятинський район займає передові позиції за вирощенням зернових, цукрових буряків, кормових культур для великої рогатої худоби тощо. Ці галузі, поряд із розвиненою м'ясною, молочною та цукровою промисловістю складають основу конкурентних переваг Козятинського району в господарському комплексі Вінниччини [2].

Серед промислових підприємств Козятинського району особливо варто виділити ряд заводів, що працюють на основі наявних родовищ корисних копалин. Це Глуховецький гірничо-збагачувальний каоліновий комбінат в/о «Глухівцікаолін», Жежелівське кар'єроуправління, Бродецький та Глухівецький заводи залізобетонних виробів. Ці підприємства забезпечують потреби району в будівельній сировині та матеріалах, а також здійснюють поставки білої глини (каоліну) на різні підприємства керамічної, фарфоро-фаянсової, паперової, текстильної, гумової, електротехнічної (для виробництва ізоляційних матеріалів) промисловості в Україні, де в технологічному процесі використовуються ця речовина. В районі працює два цигельних заводи Махаринецький та Збаразький з виготовленн червоної цегли, що цілком забезпечує потреби району. На довізній сировині працює Козятинський нафтопереробний завод „Техпромсервіс ОІЛ“, що

виробляє високоякісне пальне та різноманітні паливно-мастильні матеріали. „Техпромсервіс ОІЛ“ є найбільш рентабельним серед підприємств добувної промисловості району. У 2014 році він виготовив продукції на понад 3,6 млн. грн, його рентабельність склала більше 12%, а продуктивність праці – 2427,6 грн./чол.

Окрім зазначених вище підприємств в районі для місцевих потреб працюють різні фабрики й комбінати обробної промисловості. Це завод промтоварів і швейна фабрика в м. Козятин, завод сухого молока тощо. Ці підприємства характеризуються низьким рівнем ефективності виробництва, мають застаріле обладнання, їх продукція не часто потрапляє за межі району (окрім заводу сухого молока). За минулі роки зазначені підприємства часто простоявали, їх економічний баланс залишається вкрай низьким [4].

Серед підприємств харчової промисловості Козятинського району варто відзначити Юзефо-Миколаївську (АПК) агропромислову компанію (виробництво цукру) в с. Широка Гребля, незважаючи на скрутну економічну ситуацію в країні Юзефо-Миколаївська (АПК) за останні роки переобладнала завод замінивши старе та енергозатратне обладнання на новітні енергозберігаючі технології. В результаті переобладнання завод в 2014 році виробив найбільшу кількість цукру за свою історію. Завод в цілому забезпечує стабільні поставки цукру як в межах України так і за кордон. Бродецький цукровий завод в зв'язку з вкрай застарілим обладнанням, що тягнуло за собою великі енергозатрати при малому КПД з 2012 року законсервовано і виставлено як інвестиційно-привабливий об'єкт. Питома вага переробних підприємств цукрової галузі у загальному обсязі виробленої продукції Козятинського району становить 76,9%.

Найбільш рентабельним та високоприбутковим підприємством Козятинського району є м'ясокомбінат, що знаходиться в районному центрі. ВАТ «Козятинський м'ясокомбінат» входить до десятки найбільш рентабельних підприємств Вінницької області (табл. 1, 2) поряд із такими гігантами, як ПАТ

Таблиця 1

Десять найбільш ефективних промислових підприємств Вінницької області за рівнем продуктивності праці (2014 р.)

Назва підприємства	Продуктивність праці, грн./чол.
ПАТ "ВМЗ "РОШЕН"	1594,7
ПАТ «Тростянецький м'ясокомбінат»	1435,2
ПАТ "Тростянецький молочний завод"	942,3
ПАТ "Племзавод "Літинський"	886,9
ПАТ «Козятинський м'ясокомбінат»	749,7
ПАТ "Барський птахокомбінат"	519,0
ПрАТ "Літинський молзавод"	391,5
ПАТ "Птахокомбінат "Бершадський"	319,1
ПАТ «ІФ "Вінницям'ясо"	168,2
Приватне акціонерне товариство "Якушинецьке"	116,8

«ІФ "Вінницям'ясо", ПАТ "Племзавод "Літинський", Приватне акціонерне товариство "Якушинецьке" (виробництво м'ясної продукції, яєць, вирощення зернових культур). За рівнем продуктивності праці, Козятинський м'ясокомбінат поступається місцем лише таким підприємствам Вінниччини, як ПАТ "ВМЗ "РОШЕН" у Вінниці, ПАТ «Тростянецький м'ясокомбінат», ПАТ "Тростянецький молочний завод" та ПАТ "Племзавод "Літинський" [1].

Таблиця 2

Десять найбільш рентабельних промислових підприємств
Вінницької області (2014 р.)

Назва	Рентабельність, %
ПАТ «ІФ "Вінницям'ясо"	203,7
ПАТ "Племзавод "Літинський"	128,1
Приватне акціонерне товариство "Якушинецьке"	117,9
ПАТ «Козятинський м'ясокомбінат»	113,5
ПрАТ "Літинський молзавод"	111,7
ПАТ "Тростянецький молочний завод"	108,4
ПАТ «Тростянецький м'ясокомбінат»	107,2
ПАТ "ВМЗ "РОШЕН"	104,0
ПАТ "Птахокомбінат "Бершадський"	103,9
ПАТ "Барський птахокомбінат"	93,7

Такі високі показники розвитку пояснюються вагомими міжнародними інвестиціями до Козятинського м'ясокомбінату з боку американських та європейських компаній. Комбінат завжди мав репутацію надійного партнера на ринку м'яса й м'ясних виробів, в роки економічної кризи він зберіг штат висококваліфікованих працівників та більшість основних фондів. Тому, у жовтні 2003 року Козятинська міськрада започаткувала проект міського економічного розвитку у співробітництві з фондом «Україна-США». Саме в рамках цієї програми Козятинський м'ясокомбінат почав виробництво м'ясних гамбургерів для мережі закладів громадського харчування «Макдоналдс» в Україні та Грузії.

Окрім м'ясокомбінату, основними промисловими підприємствами харчової промисловості в м. Козятин є ПАТ «Козятинхліб», ТОВ «Чарте» (мінеральні води та прохолодні напої, хлібобулочні вироби) і ВАТ «Козятинський маслозавод». Загалом, у галузі обробної промисловості в м. Козятин працює 21 підприємство (31 по району в цілому) 92 фермерських господарства. У 2014 році вони виготовили продукції на суму понад 85,2 млн. грн. Їх загальна продуктивність праці склала 7814,5 грн./чол. Їх чистий дохід у 2015 році склав 71,6 млн. грн, а рентабельність – 15%. Безсумнівно, цукрові заводи та м'ясопереробна і молочна промисловість складають основу потужного продовольчого кластеру Козятинського району Вінницької області [4].

Агропромисловий комплекс Козятинського району представлений вирощенням зернових культур, буряківництвом, садівництвом, овочівництвом, скотарством, свинарством та бджільництвом. У структурі валового аграрного виробництва рослинництво складає 70%, а тваринництво – 30%. Площа сільськогосподарських угідь району перевищує 95,5 тис. га, з них орних земель – 81,4 тис. га, пасовищ – 9,4 тис. га, сіножатей – 3,2 тис. га, садів – 1,2 тис. га. Найбільш врожайними є озима пшениця, ячмінь, кукурудза, соя, а також цукрові буряки, що постачаються на переробку до районного заводу. Така спеціалізація рослинництва зумовлена специфічними ґрунтово-кліматичними умовами району. Наявність темно-сірих опідзолених та чорноземних типових й опідзолених ґрунтів, специфічний режим температури й вологи сприяли ефективному вирощенню зернових та цукрових буряків. І якщо перші йдуть переважно для потреб борошномельно-круп'яної та комбікормової промисловості, то бурякові культури зумовлюють потужну спеціалізацію на виробництві цукру.

Також, значна кількість працюючих в м. Козятин занята на 11 підприємствах залізничного транспорту. Найбільші з них - локомотивне депо ім. братів Валдаєвих, засноване в 1871 році та вагонне депо. Їх діяльність, нарівні із Бродецькою філією ВАТ «Київ-Дністровське МППЗТ» (що обслуговує під'їзні колії) сприяє формуванню високої комунікативності середовища, забезпечує транзитні функції в галузі вантажо- та пасажироперевезень, стимулюючи тим самим розвиток високорентабельних експортно-орієнтованих галузей господарства. Саме за рахунок широкого розвитку залізничного транспорту, потужного залізничного моторвагонного депо, широкої інфраструктури під'їзних шляхів і допоміжних та обслуговуючих служб підприємства Козятинського району отримали такі високі показники рентабельності, продуктивності праці, економічної ефективності господарської діяльності. Доступність сировини, напівфабрикатів, товарів і послуг, інновацій, налагоджені постачальницько-збутові зв'язки – все це відіграє ключову роль у формуванні суспільно-географічного кластеру району.

Коротко зупинимось на розвитку основних закладів соціального комплексу. У Козятинському районі налічується 41 загальноосвітній початковий заклад, де навчається 5400 учнів та 12 дошкільних закладів (500 дітей), школа-інтернат гімназія, спеціалізована школа для дітей з вадами зору. В районі діє 21 будинок культури, 31 клуби, 2 музичні школи в селах Махнівка та Самгородок. Функціонує 144 гуртки, з яких 124 – аматорського мистецтва, з них 5 присвоєно звання «Народний»: ансамблю танцю «Зорянка», хоровому колективу РБК, драматичному колективу РБК, дитячому чеському фольклорно-етнографічному ансамблю «Студанка» у с. Миколаївка та аматорському колективу «Розмай» в с. Махнівка.

Населення району обслуговують центральна районна бібліотека для дорослих, дитяча районна бібліотека та 34 сільських бібліотек – філіалів. Загальний районний фонд літератури становить 683 тис. примірників. В Козятинському районі створено музей чеської громади у с. Миколаївка, музей хліба у с. Білопілля, музей історії с. Комсомольське, музей М. Грушевського в с. Сестринівка (садиба його діда З. Оппокова). Мешканців району обслуговують 70 лікувально-профілактичних установ на 365 ліжок. З них: 4 лікарні, 8 амбулаторій, 58 фельдшерсько-акушерських пунктів і 1103 медичних працівників. У структурі Козятинського районного територіального медичного об'єднання функціонує: 1 центральна районна лікарня, 1 районна лікарня, 1 селищна лікарня, 1 дільнична лікарня, 6 лікарських амбулаторій, 2 амбулаторії сімейної медицини і 58 фельдшерсько-акушерських пунктів. У районному територіальному медичному об'єднанні працює 145 лікарів, середніх медичних працівників 518, молодшого медичного персоналу 242 [4].

Заклади соціального спрямування мають суттєве значення для Козятинського району. Вони забезпечують населення достатнім рівнем медичного, освітнього, соціально-культурного обслуговування, сприяють розвитку мистецтва, живопису, музейної справи, збереженню та відтворенню народних традицій. Все це визначає формування специфічного клімату соціального комфорту для жителів району, сприяє соціалізації середовища, розвитку й ускладненню суспільних відносин, глибокій та всебічній урбаністичній перетвореності життєвого укладу. Соціальний комплекс багато в чому сприяє формуванню глибоко диверсифікованих, складних та багатограних суспільних зв'язків, які визначають подальший характер тих суспільно-географічних процесів і явищ, що протікають

на території. Він є невід'ємною складовою формування та розвитку суспільно-географічних кластерів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На території Козятинського району сформувались та активно розвиваються продовольчий (на основі цукрової, молочної та м'ясопереробної галузей), гірничодобувний (на основі видобутку і переробки каолінів, будівельної сировини, нафтопереробки), агропромисловий (вирощення зернових культур, цукрових буряків, овочів, великої рогатої худоби) і транспортний (на основі Південно-Західної залізниці) кластери. Їх виникненню сприяли природні та історичні умови, родючі ґрунти, поклади корисних копалин, вигідне суспільно-географічне положення, активна зовнішньоекономічна діяльність. Діяльність органів влади Козятинського району має бути спрямована не лише на підтримку вже наявних суспільно-географічних кластерів, але й на розвиток інших, додаткових, що будуть виникати на цій території завдяки високій комунікативності середовища, наявності кваліфікованих трудових ресурсів та працездатного ринку робочої сили, розвитку й ускладненню соціального комплексу та громадсько-суспільних відносин.

1. Бестужева Л.И. Козятин: путівник / Л.И. Бестужева, П.П. Ткаченко. – Одеса : Маяк, 1979. – 40 с.
2. Михайлов В.В. Козятинська райспоживспілка [Текст] / В.В. Михайлов, М. Пашченко. – Вінниця: Логос, 2003. – 48 с.
3. Офіційний сайт Козятинської районної ради. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://krr.org.ua>.
4. Офіційний сайт Козятинської РДА. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kazatin-rda.gov.ua>.
1. Bestuzheva L.Y. Kozyatyn: putivnyk / L.Y. Bestuzheva, P.P. Tkachenko. – Odessa : Mayak, 1979. – 40 s.
2. Mykhaylov V.V. Kozyatyns'ka rayspozhyvspilka [Tekst] / V.V. Mykhaylov, M. Pashchenko. – Vinnytsya: Lohos, 2003. – 48 s.
3. Ofitsiynny sayt Kozyatyns'koyi rayonnoyi rady. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://krr.org.ua/>
4. Ofitsiynny sayt Kozyatyns'koyi RDA. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://kazatin-rda.gov.ua>.

Подано до редакції 02.03.2016

Рецензент – кандидат географічних наук О.М. Вальчук